

Promjene i oboljenja mekih tkiva usne duplje predstavljaju izuzetno važan segment u oblasti medicine i dentalne medicine, jer imaju direktan uticaj na funkciju, zdravlje i kvalitet života oboljelih. Usna duplja, kao anatomska i funkcionalno složena regija, izložena je brojnim mehaničkim, hemijskim i mikrobiološkim faktorima, zbog čega se u njoj može razviti širok spektar reaktivnih, inflamatornih, infektivnih, ali i potencijalno malignih i malignih promjena. Posebnu važnost ima činjenica da usna duplja često predstavlja mjesto prvih manifestacija različitih sistemskih oboljenja pa poznavanje njenog patološkog spektra omogućava pravovremeno otkrivanje i adekvatno liječenje ne samo lokalnih, nego i opštih oboljenja.

Ova monografija rezultat je naučnog i stručnog usavršavanja, višegodišnjeg iskustva, kontinuiranog stručnog rada i sistematskog naučnog pristupa proučavanju patologije usne duplje. Cilj autora bio je da se na jednom mjestu objedine savremena naučna saznanja i praktična klinička iskustva, kako bi se čitaocima pružio sveobuhvatan i aktuelan pregled najvažnijih promjena i oboljenja oralnih mekih tkiva. Poseban naglasak stavljen je na kliničke manifestacije, histopatološke karakteristike, kao i na savremene dijagnostičke protokole i terapijske pristupe koji su danas preporučeni u međunarodnim smjernicama. Time se čitaocu omogućava ne samo teorijsko razumijevanje, već i praktična orijentacija u svakodnevnoj kliničkoj praksi.

U monografiju su uvrštene i aktuelne preporuke relevantnih naučnih i stručnih udruženja, sa ciljem da se predstave najnoviji standardi u oblasti dijagnostike i liječenja, time monografija dobija dvostruku vrijednost. Prvo edukativnu, jer može poslužiti studentima i specijalizantima, a drugo praktičnu, jer pruža jasan okvir i podršku ljekarima u donošenju terapijskih odluka.

Namjera autora jeste da ovo djelo doprinese unapređenju znanja u oblasti oralne patologije, ali i da podstakne interesovanje za kontinuirano naučna istraživanja i stručno usavršavanje. Vjerujemo da će čitaocima poslužiti kao pouzdan vodič kroz složeni svijet promjena i oboljenja mekih tkiva usne duplje te da će biti vrijedan doprinos unapređenju kliničke prakse i naučne misli u ovoj oblasti.

Autori izražavaju zahvalnost Medicinskom fakultetu, Univerziteta u Banjoj Luci na ustupljenim fotografijama histoloških preparata mekih tkiva usne duplje.

Na kraju, izražavamo posebnu i veliku zahvalnost recenzentima, čije su stručne primjedbe, pažljivo razmatranje rukopisa i konstruktivne sugestije značajno doprinijele kvalitetu i cjelovitosti ovog djela. Njihov doprinos bio je od neprocjenjive važnosti u finalizaciji ove monografije.

Autori

Željka Kojić, Nataša Trtić i Tijana Adamović

SADRŽAJ

1.	Anatomija, histologija i funkcija mekih tkiva usne duplje	1
1.1.	Perioralna regija	1
1.2.	Usna duplja (<i>Cavum oris</i>)	2
1.3.	Usne (<i>Labia oris</i>)	5
1.4.	Obrazi (<i>Buccae</i>)	8
1.5.	Tvrdo nepce (<i>Palatum durum</i>)	9
1.6.	Meko nepce (<i>Palatum molle, Velum palatinum</i>)	10
1.7.	Jezik (<i>Lingua</i>)	11
1.8.	Pod usne duplje (<i>Diaphragma oris</i>)	15
1.9.	Gingiva (<i>Gingiva</i>)	16
2.	Faktori odbrane usne duplje	21
2.1.	Nespecifični imuni odgovor (urođeni imunitet)	21
2.2.	Specifični imuni odgovor (stečeni ili adaptivni imunitet)	21
2.3.	Odbrana usne duplje i imunitet	22
2.3.1.	Fiziološke anatomske barijere	22
2.3.2.	Nespecifični faktori odbrane usne duplje	26
2.3.3.	Specifični faktori odbrane usne duplje	28
3.	Metode dijagnostikovanja promjena i oboljenja mekih tkiva usne duplje	35
3.1.	Dijagnostički postupak	35
3.1.1.	Anamneza (<i>Anamnesis</i>)	35
3.1.2.	Klinički pregled mekih tkiva usne duplje	38
3.1.3.	Dijagnostički testovi	40
3.1.4.	Radiološka dijagnostika	47
3.1.5.	Konsultativni i konzilijarni pregledi	47
3.1.6.	Postavljanje dijagnoze	48
4.	Eflorescence mekih tkiva usne duplje	51
4.1.	Eflorescence u nivou oralne sluzokože	51
4.2.	Eflorescence iznad nivoa oralne sluzokože	53

4.3.	Eflorescence ispod nivoa oralne sluzokože.....	62
5.	Pljuvačka i poremećaji lučenja pljuvačke.....	71
5.1.	Opšte osobine i sastav pljuvačke.....	74
5.2.	Funkcije pljuvačke	79
5.3.	Poremećaji u lučenju pljuvačke – hiposalivacija i hipersalivacija	80
5.3.1.	Hiposalivacija (<i>Oligosialia</i>).....	81
5.3.2.	Hipersalivacija (<i>Ptyalismus</i> ili <i>Sialorrhoea</i>).....	83
5.4.	Smetnje u toku pljuvačke	84
5.5.	Dijagnostičke metode u ispitivanju protoka i sastava pljuvačke.....	86
6.	Promjene i oboljenja usana	91
6.1.	Morfološke promjena na usnama	91
6.1.1.	Promjena boje usana	91
6.1.2.	Promjena veličine usana	92
6.1.3.	Promjena površinskog izgleda	93
6.2.	Inflamatorna oboljenja usana (<i>Cheilitis</i>)	94
6.2.1.	Eksfolijativni heilitis (<i>Cheilitis exfoliativa</i>).....	94
6.2.2.	Angularni heilitis (<i>Cheilitis angularis</i>).....	96
6.2.3.	Alergijski heilitis (<i>Cheilitis allergica</i>).....	98
6.2.4.	Glandularni heilitis (<i>Cheilitis glandularis simplex et suppurativa seu apostematoza</i>)	99
6.2.5.	Granulomatozni heilitis (<i>Cheilitis granulomatosa</i>)	100
6.2.6.	Aktinički heilitis (<i>Cheilitis actinica seu solaris</i>)	101
6.2.7.	Plazma ćelijski heilitis (<i>Cheilitis plasmacellularis</i>).....	102
7.	Promjene i oboljenja gingive	107
7.1.	Kataralni gingivitis (<i>Gingivitis catarrhalis</i>).....	108
7.2.	Hiperplastični gingivitis (<i>Gingivitis hyperplastica</i>)	113
7.3.	Fibromatozni gingivitis (<i>Gingivitis fibromatosa</i>)	117
7.4.	Nekrotizirajući gingivitis (<i>Gingivitis necrotica</i>).....	120
7.5.	Deskvamativni gingivitis (<i>Gingivitis desquamtiva</i>)	123
7.6.	Gingivitis plazma ćelija (<i>Gingivitis plasmacellularis</i>).....	127

7.7.	Gingivitis izazvani virusima	130
8.	Promjene i oboljenja mekog i tvrdog nepca	139
8.1.	Perforacija nepca (<i>Perforatio palati</i>)	139
8.2.	Nikotinski stomatitis nepca (<i>Stomatitis nicotinic palati</i>)	140
8.3.	Papilarna hiperplazija nepca (<i>Hyperplasia palati</i>)	142
8.4.	Virusna, gljivična i bakterijska oboljenja sa manifestacijama na nepcu	144
8.5.	Tumori nepca	144
8.5.1.	Benigni tumori nepca	145
8.5.2.	Maligni tumori nepca	145
9.	Promjene i oboljenja jezika	151
9.1.	Kongenitalne anomalije jezika	151
9.1.1.	Kongenitalni nedostatak jezika (<i>Aglossia congenita</i>)	152
9.1.2.	Mali jezik (<i>Microglossia</i>)	152
9.1.3.	Veliki jezik (<i>Macroglossia</i>)	153
9.1.4.	Izbrazdan jezik (<i>Lingua plicata</i>)	155
9.1.5.	Račvast jezik (<i>Lingua bifida</i>)	157
9.1.6.	Sapet jezik (<i>Ancyloglossia</i>)	158
9.2.	Samostalna oboljenja jezika	159
9.2.1.	Dlakav jezik (<i>Lingua villosa, Lingua villosa nigra, Lingua villosa alba</i>)	159
9.2.2.	Središnji romboidni glositis (<i>Glossitis rhombica mediana</i>)	162
9.2.3.	Geografski jezik (<i>Ligua geographica</i>)	164
9.2.4.	Inflamacija jezičnih papila (<i>Papillitis</i>)	166
9.3.	Promjene u pokrivaču jezika	170
9.3.1.	Uvećanje (hipertrofija) pokrivača jezika	171
9.3.2.	Smanjenje (atrofija) pokrivača jezika	173
9.4.	Tumori jezika	175
9.4.1.	Benigni tumori jezika	176
9.4.2.	Potencijalno maligni poremećaji jezika	181
9.4.3.	Karcinomi jezika (<i>Carcinomata linguae</i>)	182

9.5.	Žarenje (pečenje) i bol jezika (<i>Glossopyrosis et Glossodynia</i>).....	185
10.	Promjene i oboljenja poda usne duplje	199
10.1.	Dermoidna i epidermoidna cista	199
10.2.	Ranula	200
10.3.	Opstrukcija kanala pljuvačne žlijezde (<i>Sialolithiasis</i>)	202
10.4.	Ludvigova angina (<i>Angina Ludovici</i>).....	202
10.5.	Sublingvalna keratoza (<i>Keratosis sublingualis</i>).....	203
10.6.	Sublingvalni varikoziteti (<i>Flebektazia linguae</i>).....	204
10.7.	Limfne malformacije.....	206
10.8.	Benigni tumori poda usne duplje	207
10.9.	Maligni tumori poda usne duplje	208
11.	Promjene i oboljenja regionalnih limfnih čvorova	217
11.1.	Uvećanje limfnih čvorova – limfadenopatija (<i>Lymphadenopathia</i>).....	219
11.2.	Inflamacija limfnih čvorova - limfadenitis (<i>Lymphadenitis</i>)	221
11.3.	Limfangiom (<i>Lymphangioma</i>)	222
11.4.	Limfom (<i>Lymphoma</i>)	224
12.	Promjene i oboljenja pljuvačnih žlijezda	229
12.1.	Ciste pljuvačnih žlijezda	229
12.1.1.	Mukozne ciste (<i>Mucocoelae</i>).....	229
12.1.2.	Serozne ciste (<i>Sialocoelae</i>).....	231
12.2.	Uvećanja pljuvačnih žlijezda (<i>Sialosis seu Sialoadenosis</i>).....	232
12.3.	Bakterijske infekcije pljuvačnih žlijezda	232
12.3.1.	Akutni sijaloadenitis (<i>Sialoadenitis acuta</i>).....	232
12.3.2.	Hronični sijaloadenitis (<i>Sialoadenitis chronica</i>).....	234
12.4.	Virusne infekcije pljuvačnih žlijezda.....	234
12.4.1.	Zaušnjaci (<i>Parotitis epidemica - Mumps</i>).....	234
12.4.2.	Sijaloadenitis povezan sa virusom hepatitisa C	235
12.4.3.	Sijaloadenitis povezan sa citomegalovirusom	236
12.4.4.	Sijaloadenitis povezan sa virusom humane imunodeficijencije.....	236
12.5.	Specifična infektivna oboljenja pljuvačnih žlijezda.....	237

12.5.1. Sifilis pljuvačnih žlijezda (<i>Lues glandularum salivarum</i>)	237
12.5.2. Tuberkuloza pljuvačnih žlijezda (<i>Tuberculosis glandularum salivarium</i>)	238
12.6. Degenerativna oboljenja pljuvačnih žlijezda	239
12.6.1. Sjegrenov sindrom (<i>Syndroma Sjögren</i>)	239
12.7. Mikulićevo (<i>Mikulicz</i>) oboljenje	243
12.8. Sarkoidoza pljuvačnih žlijezda	243
12.9. Frejev sindrom (<i>Syndroma Frey</i>)	244
12.10. Dijagnostičke metode kod oboljenja pljuvačnih žlijezda	245
12.10.1. Rendgen dijagnostika	246
12.10.2. Scintigrafija	248
12.10.3. Ultrazvuk (ehografija)	248
12.10.4. Kompjuterizovana tomografija	249
12.10.5. Tomografija sa konusnim snopom	249
12.10.6. Magnetna rezonanca	249
12.10.7. Biopsija	250
13. Gljivična oboljenja mekih tkiva usne duplje	255
13.1. Akutna pseudomembranozna kandidioza (<i>Candidiosis pseudomembranacea acuta</i>)	256
13.2. Akutna atrofična kandidioza (<i>Candidiosis atrophicans acuta</i>)	258
13.3. Hronična atrofična kandidioza (<i>Candidiosis atrophicans chronica</i>)	260
13.4. Hronična hiperplastična kandidioza (<i>Candidiosis hyperplastica chronica</i>)	261
13.5. Mukokutana kandidioza	263
13.6. Promjene u usnoj duplji povezane sa kandidom	264
13.6.1. Angularni heilitis (<i>Cheilitis angularis</i>)	264
13.6.2. Protezni stomatitis (<i>Stomatitis protetica</i>)	265
13.6.3. Perioralni dermatitis (<i>Dermatitis perioralis</i>)	266
13.7. Histoplazmoza (<i>Histoplasmosis</i>)	266
13.8. Terapija gljivičnih infekcija	267
14. Virusna oboljenja mekih tkiva usne duplje	275

14.1.	Oboljenja izazvana herpes virusima.....	275
14.1.1.	Primarni herpetični stomatitis (<i>Stomatitis herpetica</i>)	276
14.1.2.	Recidivirajući herpes (<i>Herpes simplex recidivans</i>).....	279
14.1.3.	Herpes zoster (<i>Herpes zoster</i>).....	282
14.1.4.	Kapošijev sarkom (<i>Sarcoma Kaposi</i>)	284
14.2.	Oboljenja izazvana Epštajn-Barovim virusom.....	285
14.2.1.	Infektivna mononukleoza (<i>Mononucleosis infectiva</i>)	286
14.2.2.	Vlasasta leukoplakija (<i>Leucoplakia pilosa</i>)	287
14.3.	Oboljenja izazvana koksaki virusima.....	288
14.3.1.	Vezikularni stomatitis (<i>Herpangina</i>)	288
14.3.2.	Bolest ruku, nogu i usta (<i>Stomatitis pseudoaphthosa</i>)	290
14.3.3.	Limfonodularni faringitis (<i>Pharyngitis lymphonodularis</i>).....	291
14.4.	Oboljenja izazvana humanim papiloma virusima	291
14.4.1.	Bradavice (<i>Verrucae vulgaris</i>).....	292
14.4.2.	Papilomi (<i>Papillomae</i>)	293
14.4.3.	Genitalne bradavice (<i>Condyloma acuminatum</i>).....	293
14.5.	Oboljenja izazvana virusom humane imunodeficijencije HIV/SIDA	294
14.6.	Oboljenja izazvana virusom korona (COVID-19)	297
15.	Bakterijska oboljenja mekih tkiva usne duplje	303
15.1.	Nespecifična bakterijska oboljenja mekih tkiva usne duplje	303
15.1.1.	Nekrozno oboljenje usne duplje (<i>Stomatitis necroticans</i>)	303
15.1.2.	Gangrenozno oboljenje usne duplje (<i>Stomatitis gangrenosa, Noma</i>)	305
15.2.	Specifična bakterijska oboljenja mekih tkiva usne duplje	307
15.2.1.	Aktinomikoza (<i>Actinomycosis</i>)	307
15.2.2.	Tuberkuloza (<i>Tuberculosis</i>)	309
15.2.3.	Sifilis (<i>Lues</i>).....	312
16.	Mukokutana oboljenja sa manifestacijama u usnoj duplji.....	321
16.1.	Oralni lihen planus (<i>Lichen planus oris</i>).....	321
16.2.	Mukokutana autoimuna bulozna oboljenja	339

16.2.1. Pemfigus vulgaris (<i>Pemphigus vulgaris</i>)	339
16.2.2. Pemfigoid oralne sluzokože (<i>Pemphigoid mucosae oris</i>).....	345
16.3. Herpetiformni dermatitis (<i>Dermatitis herpetiformis - Duhring</i>).....	348
16.4. Eritematozni lupus (<i>Lupus erythematoses</i>).....	350
16.4.1. Sistemski eritematozni lupus (<i>Lupus erythematoses systemicus</i>)....	350
16.4.2. Kožni eritematozni lupus (<i>Lupus erythematoses cutaneus</i>)	353
16.5. Multiformni eritem (<i>Erythema multiforme</i>).....	355
17. Rekurentni aftozni stomatitis (<i>Stomatitis aphthosus recurrens</i>).....	365
18. Alergijske reakcije i oboljenja mekih tkiva usne duplje	375
18.1. Alergijske reakcije	375
18.1.1. Reakcija preosjetljivosti uzrokovana anafilaktičkom reakcijom	376
18.1.2. Reakcija preosjetljivosti uzrokovana citotoksičnom reakcijom.....	381
18.1.3. Reakcija preosjetljivosti uzrokovana imunološkim kompleksom....	381
18.1.4. Kasna reakcija preosjetljivosti	382
18.2. Alergijska oboljenja mekih tkiva usne duplje	383
18.2.1. Alergijski stomatitis (<i>Stomatitis allergica</i>).....	383
18.2.2. Kvinkeov edem (<i>Oedema Quincque</i>).....	385
18.2.3. Fiksni enantem (<i>Enathema fixum</i>).....	385
19. Oštećenja mekih tkiva usne duplje	389
19.1. Mehanička oštećenja mekih tkiva usne duplje.....	389
19.1.1. Mehanička oštećenja ugrizima (<i>Morsicatio</i>).....	389
19.1.2. Mehanička oštećenja akutnom i hroničnom traumom	390
19.1.3. Mehanička oštećenja neadekvatnim protetskim radovima	392
19.1.4. Mehanička oštećenja četkicom za zube	395
19.1.5. Mehanička oštećenja oralnim nakitom	395
19.1.6. Mehanička oštećenja nastala jatrogeno.....	397
19.2. Hemijska oštećenja mekih tkiva usne duplje	397
19.2.1. Hemijska oštećenja alkoholom	397
19.2.2. Hemijska oštećenja drogama	398
19.2.3. Hemijska oštećenja acetil salicilnom kiselinom (aspirinom).....	399

19.2.4. Hemijska oštećenja olovom (<i>Stomatitis saturnina</i>)	399
19.2.5. Hemijsko oštećenje vještačkim đubrivom	400
19.2.6. Hemijska oštećenja propolisom	401
19.2.7. Hemijska oštećenja nastala jatrogeno	401
19.3. Termička oštećenja mekih tkiva usne duplje	403
19.3.1. Termička oštećenja niskom temperaturom	403
19.3.2. Termička oštećenja visokom temperaturom	403
19.3.3. Termička oštećenja nastala jatrogeno	404
19.3.4. Termička oštećenja sunčevim zračenjem (<i>Cheilitis actinica</i>).....	405
19.4. Nikotinska i duvanska oštećenja mekih tkiva usne duplje	406
19.4.1. Oštećenja (konvencionalnim) cigaretama	406
19.4.2. Oštećenja elektronskim cigaretama	407
19.4.3. Oštećenja nargilom	408
19.4.4. Oštećenja bezdimnim duvanom	409
19.5. Oštećenja mekih tkiva usne duplje zračenjem	413
19.5.1. Oštećenje oralne sluzokože zračenjem (<i>Mucositis</i>)	413
19.5.2. Oštećenja pljuvačnih žlijezda zračenjem	416
19.5.3. Oštećenje viličnih kostiju zračenjem	417
20. Potencijalno maligni poremećaji sluzokože usne duplje	421
20.1. Klinički oblici potencijalno malignih poremećaja sluzokože usne duplje	423
20.1.1. Leukoplakija (<i>Leucoplakia</i>)	423
20.1.2. Eritroplakija (<i>Erythroplakia</i>)	428
20.1.3. Oralna submukozna fibroza	429
20.1.4. Oralni lihen planus (<i>Lichen planus oris</i>).....	431
20.1.5. Aktinički heilitis (<i>Cheilitis actinica seu Keratosisi Actinica</i>).....	432
20.1.6. Promjene na nepcu kod pušača (obrnuto pušenje - <i>reverse smoking</i>)	433
20.1.7. Oralni diskoidni lupus eritematozus (<i>Lupus erythematoses discoides</i>).....	434
20.1.8. Kongenitalna diskeratoza (<i>Dyskeratosis congenita</i>).....	435

20.1.9. Oralne lihenodine lezije	436
20.1.10. Reakcija domaćina na transplantirano tkivo.....	438
20.2. Dijagnostika potencijalno malignih poremećaja sluzokože usne duplje ..	440
21. Sindromi koji se manifestuju u usnoj duplji	449
21.1. Sindrom pekućih usta (<i>Burning Mouth Syndrom</i>).....	449
21.2. Melkerson-Rozentalov sindrom (<i>Syndrome Melkersson-Rosenthal</i>)....	454
21.3. Behčetov sindrom (<i>Syndroma Behçet</i>).....	456
21.4. Plamer-Vinsonov sindrom (<i>Syndroma Plummer-Vinson</i>).....	459
21.5. Stivens-Džonsonov sindrom (<i>Syndroma Stevens-Johnson</i>).....	461
21.6. Sjegrenov sindrom (<i>Syndroma Sjögren</i>)	463
22. Zadah iz usta (<i>Halitosis</i>)	467
22.1. Ekstraoralna halitoza.....	468
22.2. Intraoralna halitoza	471
22.3. Dijagnostičke metode halitoze	473
22.4. Terapija halitoze.....	475
23. Prevencija oboljenja mekih tkiva usne duplje	487
23.1. Opšte preventivne mjere	488
23.2. Funkcionalne preventivne mjere	489
23.3. Lokalne preventivne mjere.....	489